

לז הייזם טענותפים בטקע
הבאת ביכורים, זה הייזם
טביאים הענה?

ו' בְּסִיּוֹן - חַג הַבִּכּוּרִים

רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

מבוא

חג השבועות מסמן את תחילת עונת הביכורים שנמשכת עד לסוכות.

כיצד מפרישין את הביכורים?

יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שביכרה, אשכול (ענבים) שביכר, רימון שביכר – קושרו בַגְמִי (בקנה גומא) ואומר: "הרי אלו ביכורים".

...

כיצד מעלין את הביכורין?

כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד, ולנין ברחובה של עיר, ולא היו נכנסין לבתים. וְלַמִּשְׁפָּחִים היה הממונה אומר: "קומו ונעלה ציון אל (בית) ה' אלוהינו". הקרובים מביאים תאנים וענבים, והרחוקים מביאים גרוגרות (תאנים יבשות) וצימוקים. והשור הולך לפניהם, וקרניו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו. החליל מכה לפניהם, עד שמגיעים קרוב לירושלים. הגיעו קרוב לירושלים, שלחו לפניהם, ועיטרו את ביכוריהם. הפחות, הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם, לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים. וכל בעלי אומנויות שבירושלים עומדים לפניהן ושואלין בשלומם: "אחינו אנשי מקום פלוני, באתם לשלום". החליל מכה לפניהם, עד שמגיעין להר הבית.

הגיעו להר הבית – אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס, עד שהוא מגיע לעֶזְרָה. הגיע לעזרה, ודיברו הלויים בשיר: "ארוממך ה' כי דיליתני ולא שימחת אויבי לי".

(מסכת ביכורים, פרק ג, משנה א-ד)

בשנות הגלות התרוקן החג מתוכנו החקלאי ונשארו עדויות מועטות להקשר החקלאי שלו, דוגמת המנהג לקטט לקראת החג את בית הכנסת ואת הבית בירק, בפרחים ובענפים. עם שוב העם לארצו חודש ועודכן ההיבט החקלאי. בבתי הספר וביישובים שהחלו נבנים לאחר מלחמת העולם הראשונה העלו מורים עם תלמידיהם את זיכרון הביכורים קודש ל"קרן הקיימת לישראל", בקיבוצים שבהם צמחו ביכורי היבולים, צמח ועלה חג הביכורים, חג קציר חייטים וחג ביכורי הפרי.

מטרות

1. התלמידים והתלמידות יבחנו את משמעויותיו של המושג "ביכורים".
2. התלמידים והתלמידות יבררו את הקשר בין חג הביכורים המקראי לבין החידוש הציוני שלו על אדמת ישראל.
3. התלמידים והתלמידות ייצרו ביכורים יצירתיים משל עצמם.

מהלך השיעור

1. נספר כי לחג שבועות שמות רבים: "חג הקציר", "חג הביכורים", "עצרת", "חג מתן תורתנו", וכל שם מגלם ערכים והיבטים שונים. בשיעור זה נעסוק בהיבטיו החקלאיים של החג; בעזרתם נלמד על זיקת העם לארצו. חג הקציר המקראי היה אחד משלושת הרגלים שבהם נהגו לעלות לבית המקדש. בתקופת המקרא היה זה חג חקלאי אשר סימן את סיום עונת הקציר. תקופת הקציר החלה בפסח עם "הנפת העומר" ועם תחילת ספירת הימים של הקציר,

והסתיימה בחג שבועות עם הבאת קרבן "שתי הלחם"⁸ לבית המקדש. החג מוכר גם כ"חג הביכורים", כיוון שהוא מציין את תחילת עונת הביכורים, התקופה שבה חקלאי ארץ ישראל היו מביאים לירושלים פירות ראשונים של שבעת המינים. מחג שבועות, עם סיום הקציר, אפשר היה להביא חיטה ושעורה; ועונת הביכורים נמשכה עד "חג האסיף" של הפירות, הוא חג סוכות. חכמים האריכו את העונה עד חנוכה, בגלל הזית שמבשיל רק בחודשי הסתיו. 2. נזמין את התלמידים להתחלק לחברות על מנת ללמוד כיצד הפך חג הביכורים המקראי לחגה של הציונות החלוצית. (המקורות מופיעים בעמודים 70-72 במקראה לתלמיד).

הקרובים מביאין תאנים וענבים, והרחוקים מביאין גרוגרות (תאנים מיובשות) וצימוקים. והשור הולך לפניהם, וקרניו מצופות זהב, ועטרה (זר) של זית בראשו; והחליל מכה לפניהם, עד שהן מגיעין קרוב לירושלים. הגיעו קרוב לירושלים, שלחו לפניהם, ועטרו את ביכוריהן. והפחות והסגנים והגזברין יוצאין לקראתם; לפי כבוד הנכנסין, היו יוצאין. וכל בעלי אומנייות שבירושלים עומדין לפניהם, ושואלין בשלומן, אחינו אנשי מקום פלוני, באתם בשלום. (מסכת ביכורים, פרק ג, משנה ג)

סְלִינוּ עַל כְּתִיבֵנוּ
מילים: לזמן קיפניס
לחן: ידידיה אדמון

תְּאֲנִים, תְּאֲנִים, תְּפֹחִים,
 עֲנָבִים, עֲנָבִים וְשִׁקְדִים-
 פְּנֵי דָרְךָ לָנוּ,
 בְּכֹרִים אֲתָנוּ,
 הָהָ, הָהָ, הָהָ בַּתְּפָף, חֲלִל בְּחֻלִּיל!

מִה טֹבוּ מַעֲגָלֵינוּ,
 מִה יָפוּ הַטֹּרִים!
 זְמֶרֶת הָאָרֶץ לָנוּ,
 הִבְאֵנוּ בְּכֹרִים.
 מְגֹלָה, מְגֹלָה מְבֹשֶׁת,
 מִן הַנֶּגֶב, מִן הַנֶּגֶב וְהַיַּרְדֵּן!
 פְּנֵי דָרְךָ לָנוּ,
 בְּכֹרִים אֲתָנוּ,
 הָהָ, הָהָ, הָהָ בַּתְּפָף, חֲלִל בְּחֻלִּיל!

סְלִינוּ עַל כְּתִיבֵנוּ,
 רְאֵשֵׁינוּ עֲטוּרִים;
 מְקֻצוֹת הָאָרֶץ בָּאֵנוּ,
 הִבְאֵנוּ בְּכֹרִים.
 מִיְהוּדָה, מִיְהוּדָה, מְשֻׁמְרוֹן,
 מִן הָעֶמֶק, מִן הָעֶמֶק וְהַגְּלִיל-
 פְּנֵי דָרְךָ לָנוּ,
 בְּכֹרִים אֲתָנוּ,
 הָהָ, הָהָ, הָהָ בַּתְּפָף, חֲלִל בְּחֻלִּיל!
 שְׂדֵינוּ וְגֵינֵינוּ
 הַבְּשִׁילוּ יְבֻלֵינוּ,
 כְּרָמֵינוּ, מְקֻשׁוֹתֵינוּ
 בְּכֹרֵי פְרֵי הַלְּוִלִים.

"השוני העקרוני בין מעמד הביכורים במקרא לזה שבהתיישבות היה ש"עובד האדמה בימי המקרא הביא את ביכוריו אל בית המקדש כדי לחלות את פני אלוהיו ולבטא את אמונתו המוחלטת בו; ואילו איש ההתיישבות העובדת הרים את תרומתו לבניין הארץ, שבעיניו היתה המשימה הלאומית של הדור".
 (בארי צימרמן, "שבועות", זמן יהודי חדש: תרבות יהודית בעידן חילוני (מבט אנציקלופדי), כרך ד, הוצאת כתר, עמ' 418)

רתמנו את השוורים ויצאנו לחרוש [...] היה זה ר' יהושע שטמפפר, אשר בתפסו במחרשה נתרגש ופרץ בבכי, ויאמר בערך כך: "אשרינו שזכינו לכך, היותנו מהלכים אחרי התלם הראשון שחורשת מחרשה יהודית בארץ הנביאים, לאחר שנעדרנו מארץ אבותינו משך הגלות הארוכה. ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".
 (מתוך הספר "התלם הראשון" מאת יהודה ראב, מוסד ביאליק, הספרייה הציונית, ההסתדרות הציונית תשמ"ח)

⁸ על קרבן שתי הלחם ראו הערה בשיעור "ספירת העומר"

שאלות לדין ולמחשבה:

א. ערכו השוואה בין החג המקראי לחג הציוני שהתפתח בהשראתו בעזרת התמונות ומגוון המקורות המובאים. התייחסו בהשוואה לנקודות האלה:

- הביכורים המובאים
- הדרך שבה מביאים את הביכורים
- המקום שאליו מביאים את הביכורים
- מטרת הבאת הביכורים

(ביכורים אז - מובאים על שוורים, ויש הבדל בין הקרובים לרחוקים ובין העניים לעשירים, כל אחד מביא ככל יכולתו. ביכורים היום - מגיעים מכל הארץ ומביאים ביכורים מהיבולים הראשונים שהבשילו, לא עולים למקדש, אלא עצם הבאת הביכורים מסמלת את בניין הארץ שהיא המשימה המרכזית של הדור).

ב. מדוע אימצו החלוצים את החג המקראי? אילו מסרים ערכיים ביקשו להעביר באמצעותו? (כיוון שהחג מציע הודיה וברכה על היבולים, הדגישה התנועה הציונית באמצעותו את החקלאות ואת ההתיישבות הכפרית, וחג זה שימש חיבור בלתי אמצעי בין העולים שזה מקרוב באו לאדמת ארץ ישראל ויבולה).

ג. הסבירו את דבריו של ר' יהושע שטמפפר, "אשרינו שזכינו לכך, היותנו מהלכים אחרי התלם הראשון שחורשת מחרשה יהודית בארץ הנביאים, לאחר שנעדרנו מארץ אבותינו משך הגלות הארוכה". מה מלמדים דבריו על רגשותיו כלפי ארץ ישראל? (דבריו מעידים על כמיהה רבת שנים לארץ ישראל ועל ההתרגשות מהתגשמות כמיהה זו - העלייה לארץ ישראל, החיים בה ובנייתה).

ד. כיום, כשרוב העם היהודי היושב בארצו אינו עוסק בחקלאות, כיצד ניתן לשקף את זיקת העם לארצו בחג השבועות? חשבו על רעיונות יצירתיים והציגו אותם לפני תלמידי הכיתה.

ה. נסכם: התוכן החקלאי של החג לא היה רלוונטי בגולה. המהפכה הציונית חידשה את הקשר הפיזי בין עם ישראל לארצו והחזירה את הרלוונטיות לאופיים החקלאי של החגים. ההתיישבות העובדת החזירה עטרה ליושנה כשהעמידה את החקלאות בלב החג בעיצוב טקסי הביכורים והקציר. החג החקלאי ביטא את הקשר הבלתי אמצעי לארץ ישראל, את יישוב הארץ כמצווה הראשונה במעלה ואת חידוש החקלאות כהתחברות לעברה היהודי של הארץ.

יוצאים לדרך

"פרי גני הנה הבאתי מלוא הטנא רב פאר" (שמואל ב)

על בסיס טקס הביכורים המקראי והפיתוח הציוני שלו נבקש מהתלמידים לחשוב על ביכורים משלהם, פרי עמלם משנת הלימודים הזאת. הביכורים יכולים להיות מוחשיים או לבטא רעיונות ותובנות שרכשו במהלך השנה. נשאל: האם פרי עמלכם קשור לארץ ישראל או לחברה הישראלית? האם אתם חשים רצון להודות עליו? למי מופנית ההודיה? נבקש מהם ליצור ביכורים סמליים משלהם ולהציגם לפני תלמידי הכיתה.